

ANİT YURTU

ARABK 1994 • CİLT 11 • SAYI 45 • FİYAT 1000

**Alevi
Sünni
Kızılbaş**

Niyazi
Yıldırım
Gençosmanoğlu

Birlik

Aşık Veysel
Şatıroğlu

Çayı Geçende

Bahtiyar
Vahapzade

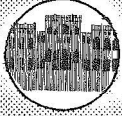
ALEVÎLİK-BEKTAŞİLİK

Abdullah KORKMAZ • E. Bulut DİĞER
Orhan TÜRKDOĞAN • Süleyman H. BOZ
• Alime Y. OCAK • Süleyman SAKI
Abdurrahman KUCUK • Abdurrahim
GÜZEL • Bedet NUHAN • Hasan ÖZ
Mehmet DEMİRÇİ • Ahmet ER • Abdül
REZZAK • Cemal YALIN • Davut
M. YILDIRIM • Zeynep HALIS • Ali
• Kasım ÇELİKÇAN • Ali Ab. YILDIRIM
• Mehmet KAPLAN • Neşide YILDIZ
Ahmet ÖZGÜR • İsmail ÇELİK

ÖZEL SAYI

YURDU

Türk Ocakları Merkez Hey'eti'nin
Aylık Yayın Organıdır.

Sahibi

Türk Ocakları Merkez Hey'eti Adına
Sadi SOMUNCUOĞLU

Umumi Neşriyat Müdürü
Alâaddin KORKMAZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Osman ÇAKIR

Teknik Müdür
Ümit Yaşar GÖZÜM

İdari İşler
Saim ŞALLI

Yayın Kurulu
Galip ERDEM
Nevzat KOSOĞLU
Sadi SOMUNCUOĞLU
Yücel HACALOĞLU
Prof. Dr. İskender ÖKSÜZ
Ali AKBAŞ
Ruhi ÖZBİLGİÇ
Dr. M. Çagatay ÖZDEMİR

İdare Yeri

Sezenler Sokak 4/12 Sıhhiye-ANKARA
Tel: (312) 229 69 74 Faks: (312) 229 69 74

Yazışma Adresi
P.K. 429 Kızılay-ANKARA

Fiyatı 50.000 TL.
Yıllık Abone 500.000 TL.
Öğretmen ve Öğrenci 400.000 TL.

Yurtdışı Abone:

Avrupa ülkeleri için 50 DM.
Diğer ülkeler için 30 Dolar

Abone Ücreti: "Türk Yurdu 257311
numaralı posta çeki" hesabına, yurtdışı
havaleleri için de T.C. Ziraat Bankası
Kızılay-Ankara Şubesi 1432 numaralı
banka hesabına yatırılarak P.K. 429
Kızılay -Ankara adresine bilgi verilir.

Dizgi-Baskı

Ajans Mat A.Ş.

Alinteri Bulvarı 162 Ostim - ANKARA
Tel: 354 32 62 - 354 64 89 Fax: 354 32 62

Yayınlanan yazıların muhtevasına ait sorumluluk yazarlarına aittir. Yayınlanacak yazılar üzerinde yazardan müsaade alınarak gerekli düzeltmeler yapılabilir. Gönderilen yazılar yayınlanmasın yayınlansın iade edilmez.

İ Ç İ N D E K İ L E R

- Alâaddin KORKMAZ** 2 *Medya Şamatası ve Alevilik*
- Prof. Dr. Ethem Ruhi FİĞLALI** 5 *Alevilik - Bektaşilik Üzerine*
- Prof. Dr. Orhan TÜRKDOĞAN** 8 *Bedri Noyan'la Bektaşilik Üzerine*
- Prof. Dr. Süleyman H. BOLAY** 10 *İnsana "Allah" Denir mi? Yahut İnsan Allah Olabilir mi?*
- Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK** 13 *"Bektaşilik Bir Tarikattır Ama Alevilik, Bir Tarikat Değildir"*
- Prof. Dr. Süleyman SARITAŞ** 19 *"Cemevi Camiye Karşılık Olarak Düşünülemez"*
- Prof. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK** 23 *"Türkiye'deki Alevilik Türkler'e Has Bir Aleviliktir"*
- Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL** 28 *Alevilik ve Kimlik Problemi*
- Bahtiyar VAHAPZÂDE** 31 *Çayı Geçende [Şiir]*
- 32 *Musahiplik Töreni*
- Doç. Dr. Op. Bedri NOYAN** 34 *Bektâşî ve Alevî Konusunda Bir Gezinti*
- Doç. Dr. Hasan ONAT** 39 *"Alevilik Orta Asya Türk Kültürünün Birtakım Ögelerinin Tarikat Kalıpları İçinde Şekillenmesi ile Ortaya Çıkan Bir Anlayış Biçimidir"*
- Doç. Dr. Mehmet DEMİRCİ** 41 *Tarihten Günümüze Ahmed Yesevî*
- Ahmet ER** 45 *Alevilik - Sünnilik Üzerine*
- Niyazi Y. GENÇOSMANOĞLU** 48 *Alevî - Sünnî - Kızılbaş [Şiir]*
- Abdülkadir SEZGİN** 50 *Alevilik - Bektaşilik Üzerine Münakaşalar*
- Cemal ŞAHİN** 54 *"Ben de Alevîyim Ama..."*
- Aşık Veysel ŞATIROĞLU** 55 *Birlik [Şiir]*
- Erol TOY** 56 *Alevilik Bektaşilik Üzerine*
- Muharrem Naci ORHAN** 63 *"Politikacıların Alevî - Sünnî Kışkırtması..."*
- Ziya HALİS** 69 *"Bir Arada ve Barış İçinde Yaşamak"*
- Doç. Dr. Mustafa ÖZ** 70 *İslâm Mezhepleri Tarihi Açısından Anadolu Aleviliği*
- Hüseyin ÇELİKCAN** 73 *Alevilik Nedir?*
- Şih Ali Metin DEDE** 76 *"Arzumuz Bu Vatanda..."*
- Mustafa KAPLAN** 78 *Benim Pencereyden Alevilik*
- Dr. Neşide YILDIRIM** 81 *Bektâşilik*
- Ahmet UĞURLU** 86 *"Herkesin Birbirine Kardeşçe Bakığı Bir Ülke..."*
- Arş. Gör. İsmet ÇETİN** 89 *Alevîci Yayınlar*
- 92 *Haberler*
- 96 *İNDEKS (14. Cilt)*

ALEVİLİK BEKTAŞİLİK ÜZERİNE

Ethem Ruhi FİĞLALİ *

■ *Bugün bile, İslâm milletlerinden herbirinin Hz. Ali sevgi ve bağlılığını ortaya koyuş şekilleri de birbirlerine göre küçümsenmeyecek farklılıklar gösterir.*

* Prof. Dr. Muğla Üniversitesi Rektörü

Anadolu Aleviliği tarihi bir vaka olarak Türklerin İslâmı tanımaya başladıkları dönemlere kadar uzanan belli siyasi, tarihi coğrafi, ictimai iktisadi ve kültürel şartların tedricen oluşturduğu bir İslâmî inanç ve kültür olgusudur. Bugün bazı çevrelerin ısrarla, inatla ve kasıtlı olarak ileri sürdükleri ve fırsat buldukça gündeme getirmeye çalıştıkları gibi, bir "ezilmişlik" veya "başkaldırı" edebiyatının istismar konusu değil, doğrudan Türk dini tarihindeki bir yapılaşmanın ilmi ölçüler içinde aydınlatılmasını bekleyen çok yönlü bir inanç ve kültür konusudur; fevkalâde zengin ve renkli bir ata mirasıdır.

İslâma bakış açısı, İslâmî anlayış, yorumlayış ve yaşayış tarzı itibariyle kendine mahsus bazı özellikler taşıyan Alevilik ve Bektaşilik, başlangıcı, seyri ve günümüzdeki tezahürleri itibariyle karmaşık bir yapıya sahiptir. Karmaşıklığı doğuran sebeplerin başında isim konusu gelmektedir; çünkü Arapça'da "Ali'ye mensup", "Ali'ye ait", "Ali taraftarı" anlamlarına gelen Alevi, İslam tarihinde ve tasavvuf edebiyatında ise, "Hz. Ali'yi sevmek saymak ve her hususta ona onun görüşlerine bağlı olmak" anlamlarında kullanılmıştır.

Sözlük anlamının dışında "Alevi sözü, Hz. Ali'yi en üstün sahâbi olarak gören ve Hz. Muhammed'den sonra onun Allah'ın ve Hz. Peygamber'in tayini ile halife ve imam olması gerektiğini kabul edenler için de "şîa" ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Böylece bu zümreler, Hz. Ali'ye mücerred sevgi ve bağlılığın ötesinde, onun ve soyunun adına ayrı bir fırkalaşma hareketinin siyasi mümessiliğini de üstlenmiş olmaktadır. Bu sebeptendir ki Hz. Ali ve ona sevgi ve bağlılık adına ortaya çıkıp da siyasi bir zümreleşme hareketini tercih eden şîi topluluklara, ileri sürdükleri görüşlere dayalı olarak İmâmiyye-Câferiyye, İsmâiliyye, Zeydiyye Nusayriyye ve benzeri isimler verilmiş ve bunlar da böylece tanınmışlardır. Hatta günümüzde pek olmasa bile, tarihte bu neviden zümreler arasında, Hz. Ali sevgi ve bağlılığını kötüye kullanan, kendi dar ve belki de maksatlı zihniyetleriyle Hz. Ali'yi tanımlayacak kadar aşırılığa gidenler olmuştur. Ayrıca bugün bile, İslâm milletlerinden herbirinin Hz. Ali sevgi ve bağlılığını ortaya koyuş şekilleri de birbirlerine göre küçümsenmeyecek farklılıklar gösterir. Mesela Yemenli ve Kuzey Afrikalı Alevi'nin Aleviliği ile Iraklı, İranlı, Pakistanlı Alevinin ve hele Türk'ün Aleviliği arasında, kıyaslanamayacak derecede farklı özellikler vardır. Nitekim bir Zeydî, hatta bir Sünnî-Türk, Hz. Ali'yi ve

Ehl-i Beyt'i sevmeye, saymaya ve ona bağlı olma anlamında Alevi oldukları halde, kesinlikle İranlı veya Iraklı bir Alevi ile yanyana düşünülemezler; çünkü bu sonuncular meseleyi mücerred sevgi, saygı ve bağlılık anlayışının ötesinde, ayrı bir "firka" olarak ele almak durumundadırlar. Bu sebeptendir ki, özellikle Türk kültüründe Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgi ve saygısı bütün canlılığı ve ihtişamı ile yaşamasına rağmen siyasi bir firka hüviyetinde olan "Şia" itibar görmemiş ve taraftar bulamamıştır⁽¹⁾. Mesela Osmanlı devletinden kaçarak Şii-Safevi Sultanı Şah İsmail'e sığınan Alevi Türkmenlerin ifadelerinden açıkça tesbit mümkün olmaktadır⁽²⁾.

Anadolu Aleviliğine, yazılı ve sözlü geleneğimizde birtakım farklı isimler de verilmektedir. Bunların ba-

şında, **Bektaşilik** gelmektedir. Kısaca Bektaşilik, Hacı Bektaş Veli tarafından kurulduğuna inanılan bir tarikatır. Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi, **tevellâ** (Ehl-i Beyt'i sevenleri sevmeye) ve **teberrâ** (Ehl-i Beyt'i sevmeyenleri sevmeye) gibi Aleviliğin temel esaslarına bağlı oluşları yüzünden, Bektaşiliğe Alevilik denebilir. Ne var ki "bu Alevilik, Sünnilerin Ehl-i Beyt'e

olan sevgilerini ifade eder manadan öteye geçemez. Çünkü Türkiye'de her Bektaş Alevi olduğu halde, her Alevi, Hacı Bektaş'ı Horasan Ereni sayıp hürmet etmesine rağmen, Bektaş değildir. Bu yüzden Köy Bektaşisi, Şehir Bektaşisi ayrımı yapılmaktadır. Köy Bektaşilerine Alevi denildiği halde, Şehir Bektaşilerine Bektaş denir⁽³⁾. Aslında Bektaşilik bir tarikat olduğu için, bu tarikatın yollarına uyan herkes Bektaş olabilir; ama Alevilik soya bağlıdır ve ancak anası ve bilhassa babası Alevi olan Alevi olabilir. Bu açıdan bizzat Aleviler, Anadolu Aleviliğini etnik bir çerçeveye sokmaktadırlar.

Kısaca Alevilik, Bektaş kültür ve edebiyatının ağır bastığı bir İslâmî inanç ve yaşayış biçimi ile Türkmen kültürünün ve İslâm öncesi inanış ve yaşayış biçiminin içiçe girmiş şeklidir ve soya bağlıdır.

Bektaşilik ise, Melamilikten doğmuş ve Şamanilik, Hurufilik ve Batınilik etkilerini İslâm tasavvufunun geniş potası içinde eritip yepyeni bir hüviyetle ortaya koymuş bir tarikatır.

Elbette Alevilik, yukarıda ifade edildiği üzere, Türklerin İslâmı tanımaya başladıkları dönemlere kadar uzanır. Bu bakımdan kültürel oluşumu itibarıyla onüçüncü yüzyıla damgasını vurmuş olan Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre ve Mevlana gibi büyüklerin dayandığı Yesevi Ocağının, Türk Müslümanlığının ya da benim bir benzetmemle "Türkmen Sünniliği"nin ilk merhalesidir.

Böylesine uzun bir geçmişe sahip bir inanç olgusunun seyrini, bir makale çerçevesinde ele almak imkansızdır⁽⁴⁾. Ancak şunu ifade etmek gerekir ki, Türklerin İslâmı tanıyışlarında hemen bir anda İslâmlaşma hadisesinden söz edilemez. Arap ordularının Türklerle ilk karşılaşmaları daha Hz. Ömer dönemine kadar gider ve Emeviler döneminde artar. Ne var ki,

Emevilerin, İslâm Hukukunun açık-seçik beyanına rağmen, Arabın dışındaki bütün kavimleri, **mevâliyi** ikinci sınıf vatandaş görmeleri, ezici ve gayr-ı âdil idareleri, Türkler gibi, varoluşlarından itibaren kendi benliklerini, onurlarını, şahsiyetlerini daima ön planda tutmuş ve üstüne titremiş insanları tedirgin etmemesi, tepki doğurmaması mümkün değildi. Özellikle Emevilerin,

Peygamber soyuna karşı zalimane tutumları, İslâmın öğretilerini tahrife varan anlayışları karşısında Türkler, daha baştan itibaren Hz. Peygamber ve soyunun, kısaca Ehl-i Beyt'inin safında yer tutmuşlardır. Ancak bu durumda bile İslâmı, Hz. Peygamber adına hareket ettiklerini söyleyen şia gözlüğü ile değil, Ehl-i Beyt ve Peygamber sevgisinin hâkim olduğu eski inanış ve kültürleriyle yoğurulmuş bir çerçevede ele aldılar. İşte bu noktada, bir anlamda, Türk İslamı, Türkmen Sünniliği başlamıştır.

Esasen dini tarihi araştırmalarında karşılaşılan antropolojik ve sosyolojik bir gerçek vardır. Toptan dahi olsa din değiştiren bir topluluk, hatta ihtida eden bir kişi, bütünüyle kendi eski harsından sıyrılamaz. Bir topluluk, nasıl ve ne derece üstün bir medeniyet seviyesine girmiş olursa olsun, yüzyıllardan beri devam eden yaşayış, düşünüş ve inanışlarını birdenbire feda edip onlardan uzak kalamaz. Bu, Türkler için de böyle olmuştur. İslâm öncesine ait maddi-manevi pek çok kültür unsuru, deyim yerinde ise, adeta İslâmlaştırılıp

aynı samimiyetle yaşatılmıştır. Onun içindir ki Anadolu'ya göç eden Türkler arasında yerleşik hayatın içinden ve büyük kültür merkezlerinden gelen tam ve kitabi olarak Müslümanlaşmış olanlar kadar, eski dini hauralarını İslami cila altında devam ettirerek çok sathi ve iptidai şekliyle Müslümanlaşmış olanlar vardı. Bunlar Türk kamları ve atalarının Müslümanlaşmış şekli olarak gördükleri Türkmen Babalarının ve Dedelerinin telkin ettiği inançlarla yetiniyorlardı. Kültürün bu tarzda babalar ve dedeler eliyle intikali, bu toplulukların **kitâbi kültürden uzak şifâhî kültür** geleneği içinde yetişmelerini ve bugüne ulaşmalarını sağlamıştır.

Aynı boya mensup, ama yerleşik hayata geçmiş insanların, henüz şehirleşememiş, dağlarda, kırsal kesimlerde veya şehirlerden uzak merkezlerde yaşayan ve İslâmî fıkhnın kırk yaran ölçüleri içinde değil de kendi kültür geleneklerini sadece İslâmî bir cilâ ile cilâlanmış bir şekilde yaşatan bu insanların kaynakları, bütünüyle **şifâhî**, yani sözlü kültüre dayalıdır. Üstelik Bektaşilik, İslâm tasavvufunun Melâmîlik geleneğinden doğmuş olduğu için, diğer esmâ tarikatlarında rastlanan **seyri sülûk, ezkâr ve evrâd** gibi temel unsurlar yerine **aşk, inâbe, ikrar ve niyaz** anlayışını esas alır ve dolayısıyla da Allah'a ancak bu yolla ulaşılır. Onun içindir ki, Bektaşilikte insana çok üstün bir değer verilir ve hatta insan, konuşan Kur'an olarak tarif edilir. Yine bu anlayış sebebiyledir ki, diğer tasavvuf mekteplerinde sıkça rastlanmayan **şathıyyât**, Bektaşî şair ve dervişlerinin neredeyse tamamında bulunur. Bu ise onların, Allah'a nükte yapabilecek derecede dost ve kendilerini O'na yakın hissedişlerinin ifadesidir. Mesela Kaygusuz Abdal'ın meşhur şathıyyesindeki son mısra olan "Gezelim bilece Tanrı" ifadesi tasavvuftaki "fenâ fillah" mertebesinin, Tanrı ile biliş tutma ve dini tecrübeyi yaşamının bir üslubudur.

Kısaca Alevilik-Bektaşilik Melâmî geleneğinin hakim olduğu İslâm tasavvufunun, Türklerin eski kül-

tür ve inançlarıyla mezcedilmiş bir şeklidir. Bu bakımdan ne bir mezheptir, ne de bir kült veya bir din. Ona, Bektaşilik formu altında bir İslâm tarikatı; Alevilik şemsiyesi altında da İslâmın bir Türkmen yorumu olarak yaşanış ve algılanış biçimidir, denebilir.

Ancak burada bir kere daha belirtilmesi icap eden bir husus vardır ki, o da Aleviliğin şifahi kültüre dayalı oluşu, dolayısıyla babalar ve dedeler kültürünün hakimiyetidir. Eğer babalar ve dedeler, iyi yetişmiş ise İslam tasavvufunun Melami gözlüğü ile İslâm ve Kur'an kültürünün özünü yakalayabilmişse, kendisine

bağlı ocakların mensuplarının herhangi bir aşırılık ve yabancılıklarına rastlanmaz. Amma dede veya baba, bu manada yeterli kültüre sahip değilse ve dede veya baba, geleneği kendisine intikal etmiş tortu bilgilerle, hurafelerle dolu bir tarzda yaşatmaya çalışırsa, o zaman ciddi tehlike başlar; çünkü bu kültürde, tıpkı Kam kültüründe olduğu gibi, dedenin-babanın dokunulmazlığı ve yanılmazlığı söz konusudur; çünkü dedeye itaat şarttır. Artık bu durumda, o ocağa bağlı olanların birtakım yanlışlıklar ve hatalı yorumlara kapılmaları maalesef kaçınılmazdır. Bu sebepten Alevilerin ve Bektaşilerin, Türk Müslümanlığının uzun ve zengin mirasını temsil eden bu geleneği, ilmin süzgecinden geçirerek, kendi doğru ve asli çerçevesine,

İslam tasavvufunun Melami meşrebine oturtmaları ve bu soylu kültürü, İslâm dışına taşımak isteyen cahillere meydan ve fırsat vermemeleri temiz ve saf inanışlarının bir gereğidir. Aksi halde Alevilik, onu tamamen haksız ve kasıtlı bir biçimde istismar eden simsarlar elinde bir şamar oğlanına çevrilebilir.

DIPNOTLAR

- 1) Şia'nın terim olarak anlamı ve mahiyeti hk. bk. Ethem Ruhi FİĞLALİ, *İmamiyye Şiası*, İst. 1984 v.d.; aynı yazar, *Çağımızda İtikâdî İslâm Mezhepleri*, İst. 1993 (6. Baskı), 118 v.d.
- 2) *Çağımızda İtikâdî İslâm Mezhepleri*, 234.